

Serebryak S.V. Termination of labour relations with employees of government service departments for combating economic crimes MIA of Ukraine. – Article.

On the ground of the labour legislation analysis the correlation relationship between the concepts "termination of the labour agreement," "dismissal" was established. The conditions and the procedure and grounds of termination of the labour agreement by the employee of government service departments for combating economic crimes MIA of Ukraine were investigated. The obligatory prerequisite required for the termination of the labour agreement by the employer are stipulated.

Key words: an employee of government service departments for combating economic crimes MIA of Ukraine, the termination of the labour agreement, reasons for termination of a labour agreement.

УДК 347.440

*Ю.Є. Скакун,
асистент кафедри цивільного права № 2
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ВИКОНАННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОГОВОРУ

У статті розглядаються проблемні питання виконання зобов'язання, що виникає з попереднього договору, зумовлені деякими недоліками у правовому регулюванні зазначеного питання, наочно демонструються складнощі в правозастосовній практиці, та надаються рекомендації щодо їх подолання шляхом внесення відповідних змін до цивільного законодавства України.

Ключові слова: попередній договір, виконання зобов'язання, предмет виконання зобов'язання, місце виконання зобов'язання.

Найбільш природній спосіб припинення зобов'язання – це його виконання тією стороною, яка взяла на себе обов'язок його виконати [4, 622]. Виконанням зобов'язання є вчинення тієї дії, яка необхідна для задоволення права вимоги кредитора. З виконанням зобов'язання його мета досягнута і воно припиняється. Питання щодо виконання зобов'язання з попереднього договору потребує окремого дослідження, оскільки його особливий немайновий характер зумовлює і певні особливості його виконання. Саме цим обумовлена актуальність даного дослідження.

Наявність різноманітних зобов'язань обумовила необхідність закріплення в ст. 525 ЦК загальних умов (засад) виконання будь-яких зобов'язань. Згідно з ними зобов'язання мають виконуватися належним чином відповідно до умов договору, вимог ЦК, інших актів цивільного зако-

нодавства, а за їх відсутності - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться [6, 20]. Чинне цивільне законодавство визначає два принципи виконання зобов'язання: принцип належного та принцип реального виконання зобов'язання. Зокрема, належним визнається виконання здійснене належними сторонами, відповідно до предмета виконання, у належний строк, у належному місці, належним способом.

Пропонуємо детальніше розглянути зазначені вимоги стосовно попереднього договору. Ст. 527 ЦК передбачає, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор - прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не випливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Проте необхідно не забувати, що з вказаного правила є виключення, яке міститься в ст. 528 ЦК. Так, виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою. В такому випадку постає питання чи має право боржник за попереднім договором покласти свій обов'язок на іншу особу. І в загалі постає питання про те, хто зі сторін попереднього договору є боржником, а хто - кредитором. Відповідно до ст. 635 ЦК попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором. Тобто, по-перше, попередній договір є синалагматичним, принаймні таким він сформульований чинним цивільним законодавством, по-друге, сторони зобов'язані до вчинення однакових дій. Якщо би законодавець сформулював попередній договір як односторонньозобов'язуючий, то в нас би і не виникало запитання щодо того, яка сторона в такому договорі є кредитором, а яка - боржником. Але цього немає. Таким чином, при визначеності контрагентів попереднього договору до моменту пред'явлення вимоги щодо укладення основного договору уявляється досить проблематичним виявити серед них кредитора і боржника. Але треба зазначити, що це знову ж таки зумовлено особливим характером цього договору. Оскільки попередній договір безспірно відноситься до каузальних правочинів, то неодмінно його сторони мають переслідувати досягнення конкретної мети. І.Б. Новицький зазначає: частіше за все буває так, що воля кожної зі сторін спрямована до єдиної мети з протилежних відправних точок. Наприклад, вираження волі виробничого підприємства поставити певну продукцію і вираження зустрічної волі торговельного підприємства прийняти та оплатити таку продукцію, поєднані одне з одним, створюють взаємний правочин (договір поставки). В цих випадках сторони, маючи зустрічні наміри, приходять до єдиної мети. Але такий зустрічний характер намірів, який спостерігається у продавця та покупця не є безумовно необхідною передумовою угоди [3, 30]. Існують такі правочини, вчинення яких досягається не за рахунок вираження волі зустрічного змісту, як в наведених прикладах, а внаслідок вираження паралельної

волі сторін. На нашу думку яскравим прикладом таких правочинів і є попередній договір. Попередній договір – це договір з єдиною для його сторін метою. Звісно, якщо розглядати весь ланцюг правовідносин, включаючи основний договір, який сторони мають на увазі укласти, то їх волі будуть якнайчастіше мати зустрічний зміст, але знову ж таки не завжди. Сторони, укладаючи попередній договір, можуть переслідувати ціль укладення в майбутньому в тому числі і речового договору (наприклад, договір щодо встановлення порядку користування майном, що належить їм на праві спільної власності). Саме це зумовлює складнощі, при визначеності контрагентів попереднього договору, у визначенні приналежності статусу кредитора та боржника сторонам. Протиставлення прав та обов'язків, виявлення кредитора та боржника в даній ситуації не зовсім коректно. Сутність прав та обов'язків сторін попереднього договору полягає в тому, що кожна сторона бере на себе обов'язок укласти основний договір в разі пред'явлення такої вимоги іншою стороною та відповідно наділяється правом вимагати від іншої сторони укласти договір після пред'явлення такої вимоги. Таким чином, сторона попереднього договору потенційно має статус кредитора по одній вимозі і статус боржника по іншій. Складність полягає лише в тому, що зміст цих вимог аналогічний. Можна зробити висновок про те, що в тому випадку, коли одна зі сторін попереднього договору пред'явила вимогу про укладення основного договору, таким чином набувши статусу кредитора за своєю вимогою, не приймає від іншої сторони – боржника належного виконання, не вчинивши відповідних дій (наприклад не з'являється в обумовлене місце укладення основного договору), то це не позбавляє такого боржника права пред'явити свою вимогу про укладення основного договору, таким чином набувши статусу кредитора за своєю вимогою, та в разі не виконання іншою стороною обов'язку щодо укладення основного договору скористатися всім арсеналом правових засобів, встановлених для захисту прав з попереднього договору. Тобто пред'явлення вимоги однією зі сторін попереднього договору про укладення основного не позбавляє контрагента права пред'явити аналогічну вимогу. На нашу думку це єдино правильний підхід до аналізу суб'єктного складу попереднього договору. Будь-яке інше розуміння приналежності статусу боржника або кредитора сторонам в попередньому договорі привело би до неможливості ефективно захистити право з попереднього договору та досягти кінцевої мети, яку сторони мали при укладенні останнього (укладення основного договору). Прострочення кредитора та його правові наслідки врегульовано в ст. 613, 616 ЦК. Узагальнюючи вказані норми можна прийти висновку про те, що прострочення кредитора за попереднім договором може полягати у його ухиленні від прийняття виконання, нездійсненні дій, без яких боржник не може виконати свого обов'язку, відсутність кредитора або уповноваженої ним особи в місці виконання зобов'язання. Але головним в даному випадку є те, що прострочення кредитора тягне за собою правові наслідки у вигляді відстрочення виконання зобов'язання боржником на час прострочення кредитором, зві-

льнення боржника від сплати процентів річних, відшкодування кредитором збитків боржникові, завданих простроченням. Всі ці правові наслідки жодним чином не можуть забезпечити боржникові досягнення мети у вигляді укладення основного договору. У зв'язку із цим в ситуації, коли кредитор за попереднім договором допускає зі свого боку прострочення, боржникові слід скористатися означеною вище можливістю набути статусу кредитора в зобов'язанні з попереднього договору, направивши несправній стороні пропозицію укласти основний договір. В іншому випадку така сторона попереднього договору ризикує залишитися за межами строку попереднього договору лише з правом вимагати відшкодування збитків, завданих іншою стороною. Такий стан справ жодним чином не може сприяти ефективності застосування конструкції попереднього договору в цілому, оскільки такі збитки скоріше за все будуть мізерно малими. Розібравши питання про належність правового статусу боржника та кредитора сторонам попереднього договору, на нашу думку необхідно зробити висновок про те, що виконання обов'язку боржника за ним не може бути покладене на іншу особу, оскільки це суперечить суті зобов'язання. Вирішення цього питання тісно пов'язане із визначенням предмета виконання за зобов'язанням з попереднього договору. Дії, які мають бути вчинені одним учасником зобов'язання на користь іншого, називаються предметом виконання. Якщо ці дії пов'язані з передачею певного майна, поняттям предмета виконання охоплюється і це конкретне майно [5, 659]. Особливості предмета виконання повністю залежать від особливостей конкретного зобов'язання, а відтак вони визначаються підставами виникнення зобов'язання і тими нормами, що регламентують зобов'язання певного виду. Таким чином, предметом виконання попереднього договору є дії його сторін щодо укладення основного договору. Тобто це дії, спрямовані на набуття прав та обов'язків для сторін з основного договору. При цьому слід звернути увагу на те, що основний договір має бути укладений саме в такому вигляді і з таким набором його умов, який передбачений попереднім. В іншому випадку укладення договору не може свідчити про виконання попереднього договору, що тягнутиме за собою можливість пред'явлення одним із контрагентів вимоги щодо укладення ще одного договору, оскільки таке право не буде припинене укладенням основного договору зміст якого не відповідає, закріпленому в попередньому договорі. Саме особливість предмета виконання зобов'язання з попереднього договору зумовлює неможливість покладення обов'язку боржника на іншу особу. Основний договір має бути укладений саме між сторонами попереднього, в іншому випадку це також спричинить можливість пред'явлення вимоги про укладення ще одного договору. Звісно, можна припустити, що на стадії укладення основного договору від імені однієї зі сторін попереднього – буде діяти представник. Але на нашу думку такий випадок не можна кваліфікувати як виконання обов'язку боржника іншою особою, оскільки права та обов'язки з основного договору в такому випадку будуть набуватися в будь-якому випадку стороною попереднього договору, а натомість такий

представник у зв'язку із вчиненням фактичних дій щодо укладення основного договору ніяких прав не набуде. Фактично ж викладені особливості суб'єктів та предмета виконання зобов'язання з попереднього договору зумовлені тим, що попередній договір не є необхідним елементом юридичного складу, що приводить до виникнення у сторін прав та обов'язків з основного договору.

Визначення місця виконання зобов'язання має значення не лише для вирішення питання про те, де сторона-боржник зобов'язана здійснити виконання, і для деяких інших питань, пов'язаних із виконанням обов'язків [1, 112]. Отже питання щодо місця виконання зобов'язання з попереднього договору також потребує аналізу, оскільки характеризується певними особливостями. ЦК врегулює питання щодо місця виконання будь-яких зобов'язань в ст. 532. Нею встановлене загальне правило щодо того, що місце виконання зобов'язання встановлюється у договорі. Звісно, якщо сторони попереднього договору чітко визначають місце, де вони мають виконати зобов'язання щодо укладення основного договору, то жодних складнощів в правозастосовній практиці не виникатиме. Однак, необхідно допускати можливість укладення попередніх договорів, в яких сторонами не було вирішене питання щодо місця укладення основного. В іншому випадку умову щодо місця виконання зобов'язання з попереднього договору слід було би визнати істотною умовою останнього. Проте, до кола істотних умов попереднього договору вона не відноситься. Також необхідно звернути увагу на те, що і закон допускає існування таких зобов'язань, змістом яких не визначено місця їх виконання, та встановлює на цей випадок відповідні правила. У відношенні таких зобов'язань діє загальне правило про те, що вони мають виконуватися за місцем знаходження боржника. З цього правила існують деякі виключення, але зобов'язання щодо укладення в майбутньому основного договору під дію цих виключень не підпадає, а від так їх зміст в розрізі даного питання нас не цікавить. Отже керуючись ст. 532 ЦК ми маємо зробити висновок про те, що основний договір, який укладається на виконання попереднього, має бути укладений за місцем знаходження боржника. В той же час вище було проілюстровано, що визначити приналежність статусу боржника і кредитора сторонам попереднього договору можна тільки після направлення однією з них на адресу іншої оферти про укладення основного договору. При цьому статус кредитора набуває та сторона, яка таку оферту направила. Таким чином, необхідно зробити висновок про те, що основний договір має вважатися укладеним, а відповідно попередній – виконаним в місці знаходження тієї сторони, яка отримала від іншої оферту про укладення основного договору. При цьому в нас не виникає сумнівів щодо того, що до укладення основного договору на виконання попереднього в повному обсязі розповсюджують свою дію норми глави 53 ЦК. Необхідно мати на увазі, що відповідно до ст. 647 договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором. Таким чином, зва-

жаючи на те, що виконанням попереднього договору і є укладення основного договору, напрошується інший висновок, а саме: зобов'язання з попереднього договору має вважатися виконаним в місці проживання фізичної особи або в місцезнаходженні юридичної особи – сторони попереднього договору, яка направила оферту про укладення основного договору.

Тобто в законодавстві наявні норми, які дають підстави зробити різні висновки щодо місця виконання зобов'язання з попереднього договору. Але яке практичне значення має така неузгодженість? Чи створює вона додаткові складнощі в правозастосовній практиці? На нашу думку – так. І найбільш простим прикладом можуть служити правила щодо альтернативної підсудності, закріплені чинним цивільним процесуальним законодавством України. Відповідно до ст. 109 ЦПК України позови до фізичної особи пред'являються в суд за місцем її проживання, а позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням. Однак, ст. 110 передбачає, що позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливості можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів. Отже, в залежності від того, яким чином вирішити питання щодо місця виконання зобов'язання з попереднього договору ми фактично або наділимо, або позбавимо ту сторону, яка направила оферту про укладення основного договору на виконання попереднього, права звернутися за захистом прав з попереднього договору до суду за місцем свого проживання або знаходження. На нашу думку вирішити однозначно це питання можна або шляхом визнання умови щодо місця укладення основного договору істотною умовою попереднього договору, або віднесенням її до звичайних умов попереднього договору, але із відповідними коригуваннями тексту ст. 635 ЦК, в якій встановити правило щодо місця виконання попереднього договору тобто місця укладення основного. Перший підхід уявляється менш привабливим через те, що будь-яке невиправдане розширення кола істотних умов, включення до нього другорядних або чисто технічних умов погіршує положення сторони, яка належним чином виконує свої обов'язки за договором, та не сприяє стабільності договірних зв'язків [2, 142]. Враховуючи це, пропонуємо доповнити текст ст. 635 ЦК нормою про те, що основний договір має бути укладений за місцем проживання або знаходження боржника, тобто тієї сторони попереднього договору, яка отримала від іншої сторони оферту про укладення основного. В якості ж практичної рекомендації учасникам цивільного обороту можна рекомендувати при укладенні попереднього договору обумовлювати місце, де він має бути виконаний. Більше того така рекомендація буде доречною ще і через те, що сфера застосування цієї договірної конструкції якнайчастіше передбачає укладення таких попередніх договорів предметом яких є укладення основних договорів, що підлягають нотаріальному посвідченню.

Література:

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения. М., 1997.
2. Витрянский В.В. Существенные условия договора в отечественной цивилистике и правоприменительной практике.// Вестник ВАС РФ. – 2002. - № 5.
3. Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность. М.: 1954.
4. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Часть третья: Договоры и обязательства. М.: "Статут", 2003.
5. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К., 2003. – Кн. 1.
6. Цивільне право України: Підручник: У 2-х т./ За ред. В.І. Борисової, І.В. Спасібо-Фатеевої та В.Л. Яроцького. Т. 2.

Скакун Ю.Е. Исполнение предварительного договора

В статье рассматриваются проблемные вопросы, связанные с исполнением обязательства из предварительного договора, обусловленные некоторыми недостатками в правовом регулировании данного вопроса, наглядно демонстрируются сложности в правоприменительной практике, и предлагаются соответствующие рекомендации по их преодолению путем внесения соответствующих изменений в гражданское законодательство Украины.

Ключевые слова: предварительный договор, исполнение обязательства, предмет исполнения обязательства, место исполнения обязательства.

Skakun Y.E. Discharge of the preliminary contract

The article deals with the problem of discharge of a commitment arising from a preliminary contract, due to some flaws in the legal regulation of this matter, clearly demonstrated the difficulties in enforcement practice, and recommendations for overcoming them through appropriate amendments to the civil legislation of Ukraine.

Key words: preliminary contract, discharge of a commitment, the object of discharge of a commitment, the place of fulfillment

УДК 349.22

*О.А. Старокожев,
ст. викладач кафедри правознавства
СНУ ім. В.Даля*

**АКТУАЛЬНІСТЬ САМОЗАХИСТУ
У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

У статті розглядається поняття самозахисту як нового способу захисту прав працівників. Передбачаються деякі нюанси реалізації права на само-